

Populisme

Hoorcollege over de geschiedenis van de populistische politiek in Nederland

Door Maarten van Rossem

nrcacademie >

Onder de naam NRC Academie organiseert de krant speciaal voor abonnees evenementen met een educatief karakter. Een uitdagende selectie cursussen, lezingen, debatten, hoorcolleges en reizen op het gebied van cultuur, maatschappij en persoonlijke ontwikkeling vindt u regelmatig in de krant en op nrcacademie.nl

De hoorcolleges van NRC Academie worden geproduceerd i.s.m. Home Academy Publishers, uitgeverij van hoorcolleges en luisterboeken op CD en in MP3. Kijk voor meer informatie op www.home-academy.nl

Deze uitgave is tot stand gekomen i.s.m. Studium Generale Universiteit Utrecht. Het Studium Generale van de UU verzorgt een interdisciplinair aanbod van lezingen en symposia op wetenschappelijk en cultureel gebied. Kijk voor meer informatie op www.sg.uu.nl

Opname:
Sandro Ligtenberg
(Utrecht, september & oktober 2010)

Stem inleiding:
F.C. van Nispen tot Sevenaer

Mastering:
Frits de Bruijn
Vormgeving:
Aad van den Berg, Bart de Jong
Productie en vermenigvuldiging:
Promese BV

ISBN 978-90-8530-093-9
NUR 77

Copyright © 2011
Maarten van Rosseem

Prof. dr. Maarten van Rossem is emeritus hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Hij heeft diverse werken over historische onderwerpen op zijn naam, waaronder boeken voor een breed publiek, zoals *Heeft geschiedenis nut?* en *Drie oorlogen*. Van hem verschenen eerder de volgende hoorcolleges op cd: *Amerika*, *Geschiedenis in het groot*, *Hitler*, *Eerste Wereldoorlog*, *Tweede Wereldoorlog*, *Koude Oorlog*, *De atoombom* en *Lenin en Stalin*.

Populisme

Hoorcollege over de geschiedenis van de populistische politiek in Nederland

Door Maarten van Rossem

CD 1

Introductie (track 1)

H1. Inleiding (track 2-5)

H2. Historische achtergronden I (track 6-11)

CD 2

H3. Historische achtergronden II (track 1-6)

H4. Het populisme in Europa en Nederland
(track 7-13)

CD 3

H5. Eigenschappen en oorzaken van (track 1-7)
het populisme, de opkomst van Fortuyn

H6. Fortuyn domineert de emoties en
de verkiezingen van 2002 (track 8-15)

CD 4

H7. Na Fortuyn, de pseudo-Fortuyns (track 1-4)

H8. De opkomst van Geert Wilders en
de schadelijkheid van het populisme (track 5-10)

Inleiding

Vanwaar de opkomst van verschillende populistische partijen in Nederland in het afgelopen decennium? Wetenschappelijk onderzoek toont onomstotelijk aan dat de omvangrijke immigratie de belangrijkste reden is voor de angst, onzekerheid en woede die een deel van het electoraat ertoe brengt te stemmen op populistische partijen. Bezien we de immigranten en hun nageslacht in het ruimst denkbare kader dan bestaat de Nederlandse bevolking voor 20 procent uit allochtonen. Iedereen die op zijn minst een ouder heeft die in het buitenland is geboren, wordt door het Centraal Bureau voor de Statistiek aangemerkt als allochtoon. Wellicht ter geruststelling: dat betekent dat ook het staatshoofd een allochtoon is en dat ook het volgende en daarop volgende staatshoofd allochtonen zullen zijn. De allochtonen worden weer gesplitst in westerse en niet-westerse allochtonen. Van de westerse allochtonen liggen we niet wakker, al was het maar omdat wij ze op straat niet onmiddellijk als vreemdeling herkennen. Aan een deel van de niet-westerse allochtonen zijn we zo gewend dat we ze nauwelijks als allochtonen beschouwen, dat geldt in het bijzonder voor Surinamers en mensen uit het voormalige Nederlands-Indië. De onrust wordt vooral veroorzaakt door de moslims onder de allochtonen. Daarvan is 30 procent afkomstig uit Turkije, 30 procent uit Marokko en nog eens 30 procent uit alle windstreken. De moslimallochtonen vormen ongeveer 5 procent van de totale Nederlandse bevolking. De bezorgdheid over de moslimimmigranten en hun nakomelingen bestaat uit verschillende componenten. Zeer prominent is de

Inleiding

overlast die in diverse steden de afgelopen jaren is veroorzaakt door Marokkaans-Nederlandse jongens. Hun structurele wangedrag wordt vaak gebruikt als bewijs voor de theorie dat de moslimimmigranten zich eenvoudigweg niet laten integreren. In die veronderstelling staat de islam centraal. Die godsdienst zou zozeer in strijd zijn met de westerse tradities dat moslims altijd vreemdelingen zullen blijven. Vreemdelingen die bovendien een bedreiging zijn voor onze eigen cultuur. Hoewel gelovige moslims inderdaad problemen hebben met de westerse cultuur waarin ze terecht zijn gekomen, lijkt deze theorie toch niet erg waarschijnlijk. Antillianen, die helemaal geen moslims zijn, veroorzaken immers nog meer maatschappelijke problemen dan Marokkaanse jongens en lang niet alle jonge moslims geven overlast. De omvangrijke immigratie is zoals bekend geen specifiek Nederlands probleem, zij heeft zich overal in de rijke, westerse landen voorgedaan, vandaar dat we voorzichtig moeten zijn met specifiek Nederlandse verklaringen voor dit verschijnsel. Dat geldt dan dus evenzeer voor de opkomst van het Nederlandse conservatieve populisme. Er is de laatste jaren een omvangrijke publieke discussie ontstaan over de vraag of het recente populisme vergeleken kan en mag worden met het fascisme. Het fascisme vertoont een aantal essentiële kenmerken van het populisme en in die zin kan het contemporaine populisme met het fascisme worden vergeleken. Dat neemt echter niet weg dat de verschillen tussen het huidige populisme en het fascisme minstens even groot zijn als de overeenkomsten.

Historische achtergronden

De aanwezigheid van ruim achthonderdduizend moslims in Nederland, zo'n 5 procent van de totale bevolking, heeft hier geleid tot een ronduit zonderlinge obsessieve fobie: het gehele land zou door deze kleine minderheid "geïslamiseerd" kunnen worden. Het was Fortuyn die deze onzinnige hypothese voor het eerst formuleerde en zij is door Wilders de laatste jaren verder ontwikkeld tot een paranoïde waanidee, waarin de hele westerse beschaving op het spel staat. Of de mensen die op de PVV stemmen deze onzin ook geloven, is niet duidelijk.

Zowel de omvangrijke immigratie naar West-Europa, als de angsten en onzekerheden van de jaren zeventig en tachtig, die ten grondslag liggen aan de opkomst van het Europese populisme in de afgelopen kwart eeuw, zijn uiteindelijk te herleiden tot de gevolgen van de sterke economische groei die zich in de eerste drie decennia na de Tweede Wereldoorlog in West-Europa voordeed. Zo beschouwd worstelt Europa met de gevolgen van zijn eigen verbazingwekkende economische succes. De stormachtige groei tussen 1945 en 1975 zorgde al in de loop van de jaren zestig voor grote tekorten op de arbeidsmarkt. Aanvankelijk werden er daarom "gastarbeiders" geworven in landen als Italië en Spanje. Toen die landen zelf sterk begonnen te groeien waardoor ze hun arbeidsreserve zelf hard nodig hadden, begon de werving in Noord-Afrika. De sterke groei leidde vanaf de jaren zestig tot aanhoudende loonstijging. Dat had bijzonder aangename consequenties voor de welvaart van de modale West-Europeaan, maar juist bijzonder vervelende gevolgen voor arbeidsintensieve industrieën. Die begonnen daarom weg te trekken

Historische achtergronden

uit West-Europa en dat leidde weer tot groeiende werkloosheid en afnemende groei. Daar kwam bij dat de aanhoudende loonstijgingen een inflatoir proces op gang hadden gebracht dat moeilijk te beheersen bleek. Economische stagnatie en inflatie zorgden samen voor "stagflatie". Beleidsmatige onzekerheid en verwarring waren het gevolg. In 1973 werd een einde gemaakt aan de werving van gastarbeiders in Noord-Afrika en elders. Anders dan aanvankelijk verwacht, keerden de gastarbeiders niet terug naar hun vaderland. Dat viel wel te begrijpen, het ging immers in West-Europa economisch wel wat minder, maar altijd nog onvergelijklijk veel beter dan in het land van herkomst. In 1973 waren er in Nederland 22.000 Marokkanen. Dat aantal groeide snel in de volgende decennia door ketenmigratie en een relatief hoog geboortecijfer. Ketenmigratie is een verschijnsel dat zich bij alle omvangrijke migratiebewegingen voordoet. Hebben de eerste immigranten eenmaal een stabiele positie en gemeenschap opgebouwd, dan besluiten zij hun achtergebleven familie ook naar het immigratieland te halen. Zo ging dat ook tijdens de grote immigratiegolven naar de Verenigde Staten. In 1980 waren er 72.000 Marokkanen in Nederland, in 1990 168.000 en in 2008 335.000. De laatste jaren is deze immigratie sterk verminderd en ook de geboortecijfers van de Marokkaanse immigranten en vergelijkbare groepen dalen sneller dan verwacht. Veel Nederlanders werden echter in de jaren tachtig en negentig in toenemende mate bezorgd en boos over de omvangrijke immigratie. De politieke gevolgen zouden niet uitblijven.

Meer historische achtergronden

Tijdens de jaren van economische groei bestond een brede consensus over de te volgen beleidsmatige lijn. De overheid diende te zorgen voor evenwichtige groei, volledige werkgelegenheid en een sociaal vangnet, in de vorm van de verzorgingsstaat. Deze consensus rustte op de inzichten die de Engelse econoom J.M. Keynes had ontwikkeld in de jaren van de Grote Depressie. Een economie kon zijns inziens in een situatie terecht komen, waarin gedurende een langere periode onvoldoende vraag bestond. In dat geval diende de overheid te zorgen voor voldoende vraag door stimulering van de economie. Raakte de economie oververhit dan diende de overheid de vraag af te remmen, bijvoorbeeld door belastingverhoging. Dit hele systeem had naar men dacht goed gewerkt in de naoorlogse decennia. De stagflatie van de jaren zeventig ondermijnde echter het vertrouwen in het Keynesiaanse beleidsinstrumentarium. Dat verlies van vertrouwen leidde tot de opkomst van nieuwe economische inzichten, die als “neoliberaal” werden gekenmerkt. De overheid, zo meende men nu, moest een veel minder prominente rol spelen in het management van de economie. De overheid zorgde niet voor oplossingen, zij was juist de hoofdoorzaak van de problemen. Het was haar bemoeizucht en belastingheffing die een eind hadden gemaakt aan de langdurige groei. De vrije markt werd heilig verklaard en belastingverlaging werd in veel landen de belangrijkste politieke prioriteit. De verzorgingsstaat diende gesaneerd te worden. Met enige vertraging koos ook Nederland voor de neoliberale inzichten. Drie kabinetten onder leiding van Ruud Lubbers saneerden de overheidsfinanciën en de verzorgingsstaat.

Meer historische achtergronden

Jarenlange loonmatiging, op basis van het Akkoord van Wassenaar (1982) herstelde de concurrentiekracht van de Nederlandse economie. Lubbers regeerde eerst twee kabinetten met de VVD en vormde vervolgens een kabinet met de PvdA. Dat dat mogelijk was duidde al op aanzienlijke beleidsconvergentie. Na het dramatische verlies van het CDA in 1994 tengevolge van de AOW-problematiek, ontstonden twee “paarse” kabinetten onder leiding van Wim Kok, waarin PvdA, D66 en VVD samenwerkten. Links en rechts leken zich beleidsmatig verzoend te hebben. PvdA en VVD trokken naar het centrum. De “liberalisering” van de PvdA veroorzaakte de opkomst van de Socialistische Partij ter linkerzijde van de sociaaldemocraten. De VVD liet ondertussen haar rechtervleugel onbewaakt, zeker toen Frits Bolkestein in 1999 naar Brussel vertrok. Verkiezingsonderzoek maakte duidelijk dat er behoefte bestond aan een zeer rechtse partij ter rechterzijde van de VVD. In de late jaren negentig nam de maatschappelijke ontevredenheid toe, ondanks het grote succes van het sociaaleconomische beleid dat Lubbers en Kok hadden gevoerd. In de ruim twee decennia na de problemen van de jaren zeventig, werden ook de restanten van het verzuilde Nederland definitief opgeruimd. Veel kiezers verloren hun traditionele religieuze en ideologische ankers. Ze werden zwevende kiezers en televisiekijkers. De democratie waarin de televisie, in haar symbiotische relatie met de brede massa van de kijkers, de stemming in het land bepaalde, is daarom wel de “toeschouwerdemocratie” genoemd.

Het populisme in Europa en Nederland

Gedurende de hele naoorlogse periode is er in Europa sprake geweest van populistische erupties. Dat komt omdat populisme en democratie bijeen horen. Het populisme is het onkruid dat groeit tussen de belofte en de werkelijkheid van de democratie. De parlementaire democratie is een complex en onoverzichtelijk politiek systeem, waarin vele burgers, in het bijzonder die burgers die het politieke bedrijf niet goed volgen, het gevoel hebben dat er niet naar ze wordt geluisterd en dat ze dus eigenlijk niets te vertellen hebben. De populisten beweren daarom onveranderlijk dat zij wel naar de burgers zullen luisteren. Daarbij is dan wel het onuitgesproken –en evident onzinnige– uitgangspunt dat alle burgers er ongeveer hetzelfde over denken.

De eerste spraakmakende populist was de Fransman Pierre Poujade die in de jaren vijftig opkwam voor de “kleine man”, die in het snel moderniserende Frankrijk beleidsmatig in de knel kwam. Hij vertoonde daarbij al de wezenstrekken van de populistische politicus: de verbale provocatie, het politieke theater, het anti-elitisme en het anti-intellectualisme. In de jaren zestig was het populisme links. Linkse intellectuelen en studenten beweerden toen dat de elites de macht monopoliseerden en dat de kiezers niets te vertellen hadden. De parlementaire democratie was een schijndemocratie. Het volk, dat in die jaren “de arbeiders” werd genoemd, moest aan de macht. In Nederland waren er in die jaren verschillende varianten van het populisme in omloop. Dat was het al genoemde populisme van

Het populisme in Europa en Nederland

radicaal-links, de keurige systeemvijandigheid van het verlichtliberale D66 en dan natuurlijk het komische verzet van Boer Koekoek tegen de regelzucht van het Landbouwschap, dat nog het meeste verwantschap vertoonde met het latere rechtse populisme. Koekoek zat nog tot 1981 in de Tweede Kamer en werd het jaar daarop afgelost door Hans Janmaat, de eerste populist die zijn stem verhieft tegen de immigratie. Bij gebrek aan enige charme of charisma, had hij daarmee weinig succes. We zouden ook kunnen zeggen dat hij te vroeg was en Fortuyn precies op tijd!

Hoewel het populisme programmatisch van alles kan zijn, zijn interne structuur en stijl altijd hetzelfde. Het fundament waarop het populisme onveranderlijk rust, is de overtuiging dat Het Volk een bestaand en levend organisme is. Het Volk is homogeen, deugdzaam en soeverein. Het heeft een eigen cultuur en identiteit, die wortelen in de gezamenlijke geschiedenis van dat Volk. Het Volk is een exclusief gezelschap: wie niet deelt in het gezamenlijke verleden, in cultuur en identiteit, hoort er niet bij en heeft in de natie van Het Volk niets te zoeken. De populist claimen namens Het Volk te spreken, zij weten wat Het Volk denkt en voelt. In het bijzonder geldt dit voor de charismatische leiders die karakteristiek zijn voor de populistische revoltes. Het zijn vooral die leiders die instinctief namens het Volk spreken. Het Volk wordt bedreigd door de elites en “de anderen” en in de wereld van de populist is het altijd vijf voor twaalf.

Eigenschappen en oorzaken van het populisme, de opkomst van Fortuyn

Van Grondwet en Rechtsstaat moeten de populistten weinig hebben. Die beschermen immers in het bijzonder de rechten van minderheden tegen de altijd dreigende moloch van de meerderheid en zijn zo bij uitstek de politieke instrumenten waarmee de wil van Het Volk wordt gefrustreerd. De grootste gesel van de ware Volkswil zijn de politieke partijen. Dat zijn organisaties die de elite gebruikt om verdeeldheid te zaaien in Het Volk. Door die verdeeldheid blijft de elite aan de macht. Zo ontstaat de paradox dat de populistten stellen de ware democraten te zijn, maar tegelijkertijd tegen "de politiek" te zijn. Politici zijn verraders en "zakkenvullers", laffe kletsmaajors die de wil van Het Volk frustreren. Populisten hebben altijd last van paranoia, het hele bestaande politieke systeem is in hun ogen een samenzwering. Hoewel het populisme zo oud is als de democratie, wordt het enorm versterkt door de televisie. De populistische logica valt goeddeels samen met de medialogica. Televisie is goedkoop theater, dat leeft bij gratie van verbale provocatie, overdrijving en de gelijkschakeling van de politiek met personen en persoonlijke conflicten, waar de charismatische leiders wel bij varen. Daar komt nog bij dat de medialogica wil dat goed nieuws nu eenmaal geen nieuws is. Het nieuws is altijd slecht, en hoe komt dat? Door de verraderlijke elites! Het recente Europese populisme werd veroorzaakt door de lange maatschappelijke crisis van de jaren zeventig en tachtig, die aangescherpt werd door de omvangrijke immigratie. De kritiek op het populisme ligt voor de hand. De hele mythologie van Het Volk is evidente onzin. Het Volk bestaat niet als coherente, culturele en politieke eenheid.

Eigenschappen en oorzaken van het populisme, de opkomst van Fortuyn

Elites zijn bovendien onvermijdelijk. Mochten de populistten aan de macht komen, dan vormen zij simpelweg een nieuwe elite. Daar waar de populistten aan de macht komen, blijken zij beleidsmatig meestal incompetent. Hoofdoorzaak daarvan is dat hun hele wereldbeeld de facto een miskennis van de maatschappelijke en politieke werkelijkheid is. In Nederland kwam het ware populisme laat. Weliswaar waren de omstandigheden al gunstig in de jaren negentig, maar een aansprekende leider met mediatalent ontbrak. Eind november 2001 koos Leefbaar Nederland, een "links-pragmatische" populistische groepering, die op plaatselijk niveau was gestart, Pim Fortuyn tot leider. Hij was bepaald geen eerste keus, maar mediatalent had hij wel degelijk. Hij was een theatrale figuur, een geboren fabulant en querulant, die altijd met de overtuiging had geleefd voor iets groots te zijn voorbestemd. Na een weinig indrukwekkende academische carrière had hij zich ontwikkeld tot een populaire columnist, veel gevraagd spreker en tv-persoonlijkheid. Als zodanig was hij in zijn element. Hijzelf was echter van mening dat hij minister-president moest worden om het vaderland van de ondergang te redden. Leefbaar Nederland deed het niet slecht in de peilingen, maar van een spectaculair succes was toch aanvankelijk ook geen sprake. Dat veranderde pas in de eerste weken van 2002. Half januari stond Leefbaar Nederland op 16 zetels in de peilingen en de groei zat erin. Dat was deels ongetwijfeld het gevolg van de injectie door Fortuyn van de islamofobie in het politieke discours.

Fortuyn domineert de emoties en de verkiezingen van 2002

Het wonderlijke idee dat Nederland “geïslamiseerd” zou kunnen worden door een kleine minderheid van moslimimmigranten, die in de achterstandswijken van de grote steden wonen, was door Fortuyn in 1997 al gelanceerd. Hij gaf toen overigens wel toe dat het eigenlijk ging om een plaatselijk probleem. In de campagne van 2002 zette hij echter alle nuance en terughouding overboord.

De moslims in Nederland werden nu omschreven als een levensgevaarlijke vijfde colonne, die een bedreiging vormde voor de Nederlandse identiteit in het bijzonder en de hele Westerse beschaving meer in het algemeen. Daarbij kon hij deels gebruik maken van het trauma dat de aanslagen van 9/11 ook in Nederland hadden veroorzaakt. Dat neemt niet weg dat zijn alarmisme niet alleen onzinnig was, maar natuurlijk ook totaal onverantwoordelijk. Hoe de vernietiging van de Nederlandse identiteit door de moslims precies in zijn werk zou gaan, heeft hij nooit uitgelegd. Evenmin heeft hij duidelijk gemaakt wat die Nederlandse identiteit eigenlijk is. De sympathisanten van Fortuyn beweerden toen en zij doen dat tot op de dag van vandaag dat hij de eerste was die de problemen van de immigratie aan de orde heeft gesteld. Dat is echter in het geheel niet het geval. Bolkestein was hem voorgegaan en het tweede paarse kabinet had zelfs een aanzienlijk strengere vreemdelingenwet geproduceerd. Feitelijke kritiek op zijn meningen en optreden hadden echter nauwelijks effect. Zijn aanhangers zagen in hem in toenemende mate een soort mythische figuur. Het bestuur van Leefbaar Nederland maakte zich ondertussen steeds meer zorgen over de harde toon die Fortuyn had aangeslagen over de immigratiekwestie. Begin februari

Fortuyn domineert de emoties en de verkiezingen van 2002

verklaarde hij in de Volkskrant dat Nederland “vol” was en dat er wat hem betreft geen moslim meer bij kon, terwijl hij beloofd had dat niet meer te doen. Dat leidde tot een breuk met Leefbaar Nederland. Daarom werd in haast de Lijst Pim Fortuyn (LPF) in elkaar gezet. Begin maart behaalde Fortuyn met Leefbaar Rotterdam, waarvan hij lijsttrekker was gebleven, een spectaculaire overwinning, LR kreeg bijna 35 procent van de stemmen. Niemand kon Fortuyn nu nog beschouwen als een politieke schertsfiguur. Hij was de dominante speler van de verkiezingen van 2002 geworden. Dat werd onderstreept door het succes van zijn boek over de paarse jaren, *De puinhopen van Paars*, dat half maart verscheen. Terwijl de sociaaleconomische toestand van Nederland relatief gezien zeer gunstig was, stelde Fortuyn dat Nederland door een incompetent elite in een ruïne was veranderd. Dat negatieve en volkomen onterechte beeld was in de volgende weken bepalend voor de politieke discussie. De media, maar in het bijzonder de televisie, zagen het vaderland door de bril van Fortuyn en Paars was in het verdomhoekje terecht gekomen. Op 6 mei werd Fortuyn vermoord door een milieuactivist, een tragische en traumatiserende gebeurtenis die het hele politieke systeem op scherp zette. De LPF won negen dagen later 26 zetels en de VVD en PvdA verloren samen 36 zetels. In die emotionele weken en maanden werd gesproken van een “volksopstand”, maar dat wordt door opinieonderzoek niet bevestigd. De LPF mocht meeregeren, maar bracht er niets van terecht en werd daar een paar maanden later meedogenloos op afgerekend door de kiezers.

Na Fortuyn, de pseudo-Fortuyns

Wie had gedacht dat het rechtse populisme na de tragikomische deconfiture van de LPF voor de kiezers had afgedaan, had het mis. Vooral in de VVD, die in 2002 al een van de hoofdleveranciers van kiezers aan de LPF was geweest, bleef het rommelen. Dat leidde tot het vertrek van Geert Wilders uit de VVD-fractie en tot een lange, dramatische machtsstrijd tussen de zeer populistische Rita Verdonk en de daardoor steeds populistischer Mark Rutte, die was begonnen als een keurige links-liberaal. Rutte won nipt, maar met Rita Verdonk kwam het niet meer goed. Verdonk had bij de verkiezingen van 2006 meer kiezers getrokken dan Rutte en was eigenlijk van mening dat zij daarom de partij moest leiden. Na herhaalde kritiek van haar zijde dat Rutte niet rechts genoeg was voor de nieuwe VVD werd zij door Rutte uit de partij gezet en begon zij een eigen politieke beweging, Trots Op Nederland (TON) geheten. TON werd begin april 2008 met geweldige fanfare aan den volke gepresenteerd in het Passenger Terminal in Amsterdam. Er was een overvloed aan Nederlandse vlaggen en tal van draaiorgels draaiden vaderlandse klassiekers. De hele vertoning maakte nog eens duidelijk dat het nationalisme weer helemaal terug was. De nieuwe aanstaande minister-president betrad onder dramatische belichting het podium en hield

Na Fortuyn, de pseudo-Fortuyns

vervolgens een van de zonderlingste redevoeringen uit de Nederlandse geschiedenis. Zij betoogde dat het Sinterklaasfeest, de kern van de Nederlandse identiteit, werd bedreigd door geheimzinnige krachten die zij niet met name noemde. Later bleek dat de “linkse kerk” te zijn, een mythische constructie die een prominente rol speelde in de paranoia van nieuw rechts. Verder klaagde Verdonk over de grote hoeveelheden slavernijmonumenten die in Nederland werd gebouwd. Nederland had een fantastische nationale geschiedenis en het ging niet aan om die zwart te maken met nutteloos gepraat over de slavernij. Na dit triomfantelijke begin ging het snel bergafwaarts met TON. Verdonk kreeg ruzie met haar belangrijkste adviseurs en haar verkiezingsstrategie verklaarde voor een gehoor van Leidse studenten dat TON het beste kon worden beschreven als gebakken lucht. Dat Verdonk door eigen toedoen de politieke boot had gemist viel nog het beste op te maken uit de veranderende frequentie waarmee zij in de talkshows verscheen. Was zij daar een aantal jaren niet weg te denken geweest, nu is zij zo langzamerhand al een geschikte kandidaat geworden voor het programma “Hoe is het ook alweer met”.

De opkomst van Geert Wilders en de schadelijkheid van het populisme

Wilders bleek een veel betere politicus dan Verdonk. Hij heeft gevoel voor theater, voor een populist een onmisbare eigenschap, en hanteert steeds een uitstekende mediastrategie. Wilders verliet in 2004 de VVD omdat hij Van Aartsen niet rechts genoeg vond en begon voor zichzelf. In februari 2006 richtte hij de Partij Voor de Vrijheid op die heel aardig scoorde bij de verkiezingen later dat jaar. Voor Wilders was en is de gevreesde “islamisering” verreweg de belangrijkste politieke kwestie. Volgens hem is de islam uit op wereldoverheersing. Gematigde moslims zijn er niet, omdat gematigde moslims per definitie geen moslims zijn. Het gevaar is acuut: worden er geen maatregelen getroffen dan zullen Nederland en Europa binnen twintig jaar geïslamiseerd worden. Vandaar dat Wilders voorstelt alle grondwetsartikelen te schrappen die de moslims vrijheid van godsdienst garanderen. We dienen direct te beginnen met de systematische discriminatie van deze onverzoenlijke vijanden van de westerse cultuur. Naast zijn obsessieve vrees voor de islam, moet Wilders ook niets hebben van de Europese Unie. Was Wilders in eerste instantie een voorstander van een sociaal “basisstelsel”, hij heeft zich in de afgelopen jaren ontwikkeld tot een pleitbezorger van de Verzorgingsstaat, waarschijnlijk omdat die voor een groot deel van zijn electoraat van levensbelang is. Zo heeft hij een fraaie populistische ruiker samengesteld: een virulente haat tegen de moslims (lees: “de vreemdeling”), anti-Europese sentimenten en bescherming van de Verzorgingsstaat. De PVV deed het voortreffelijk bij de verkiezingen van 2010 en dat leidde tot een novum in de Nederlandse politiek: een gedoogkabinet. Het is een constructie die in Denemarken al jaren stabiel functioneert, waarbij een conservatief kabinet wordt gedoogd door de populistische Volkspartij. Hoe dat uiteindelijk voor de PVV zal uitpakken is nog lang niet duidelijk. De belangrijkste verandering in de Nederlandse politiek in het afgelopen decennium is in ieder geval dat “zeer rechts” in de Nederlandse politiek is

De opkomst van Geert Wilders en de schadelijkheid van het populisme

gelegitimeerd door Fortuyn. Dat is de grondlegger en de facto geestelijk vader van het moderne Nederlandse populisme. Wilders is een bekwame epigoon. Populistische sentimenten zijn in elke democratie permanent aanwezig. Het is afhankelijk van de maatschappelijke omstandigheden en de politieke stemming van het moment of die sentimenten ook politieke vorm krijgen. De populistische beweging hecht zich aan het belangrijkste issue van de dag en dat is tegenwoordig de immigratiekwestie. Maar het populisme is ook breder dan alleen de angst voor de vreemdeling, het is altijd systeemvijandig. Populistische partijen zijn in essentie protestpartijen. De bestaande instituties worden, volgens de populisten, misbruikt door egoïstische elites, die de brave burgers om de tuin leiden. Vandaar dat de populisten de bestaande parlementaire democratie aanhoudend verdacht maken uit naam van democratische waarden. Daarbij wordt dan gesuggereerd dat het heel anders kan, dat Het Volk wel degelijk aan de macht kan komen. Dat is misleidende onzin, omdat elke vorm van democratie in een omvangrijke en complexe samenleving een vertegenwoordigende democratie zal zijn met sterk elitaire trekken. Het is al geconstateerd; als de populisten daadwerkelijk aan de macht komen, verschillen zij in geen enkel opzicht van de voorgangers die zij zo bekwam verdacht hebben gemaakt.

Literatuur

Daniele Albertazzi en Duncan McDonnell, red., *Twenty-First Century populism. The Spectre of Western European Democracy* (Basingstoke 2008)
 Kees Brants en Philip van Praag, red., *Politiek en media in verwarring. De verkiezingscampagnes in het lange jaar 2002* (Amsterdam 2005)
 Jutta Chorus en Menno de Galan, *In de ban van Fortuyn. Reconstructie van een politieke aardschok* (Amsterdam 2002)

Van Babylon tot New York

Hoorcollege over 5000 jaar stads-geschiedenis

Sprekers:
Fik Meijer,
Paul Knevel,
Herman Beliën

De menselijke toon

Hoorcollege over de filosofie van de moderne mens

Spreker:
Ger Groot

Tweede Wereldoorlog

Hoorcollege over 's werelds grootste gewapende conflict

Spreker:
Maarten van Rossem

Het Sovjetexperiment

Hoorcollege over de moderne geschiedenis van Rusland

Spreker:
Henk Kern

Wat is kunstgeschiedenis?

Hoorcollege over de geschiedenis van de kunst als moderne wetenschap

Spreker:
Kitty Zijlmans

Kritisch denken

Hoorcollege over het ontwikkelen van heldere ideeën en argumenten

Spreker:
Johan Braeckman

Klinkende geschiedenis

Hoorcollege over de westerse muziek-geschiedenis

Spreker:
Leo Samama

Vaderlandsliefde

Hoorcollege over nationaal gevoel en nationalisme in Europa

Spreker:
Joep Leerssen

Aarde en klimaat

Hoorcollege over de geologische geschiedenis en toekomst van onze planeet

Spreker: Salomon Kroonenberg

Cultuurgeschiedenis van Nederland

Hoorcollege over de historische ontwikkeling van de Nederlandse identiteiten

Spreker: Herman Pleij

Levenslot of levenskunst?

Hoorcollege over de levensvisies van grote denkers en schrijvers

Sprekers:
Joep Dohmen en
Maarten van Buuren

De taal van muziek

Hoorcollege over het begrijpen van de muzikale ideeën en composities

Spreker:
Leo Samama

Overspelige vrouwen

Hoorcollege over desperate housewives in de wereld-literatuur

Spreker:
Maarten van Buuren

Christiaan Huygens

Hoorcollege over de echte natuurwetenschap

Spreker:
Vincent Icke

Godsgeloof of atheïsme?

Hoorcollege over de filosofische strijd der wereld-beschouwingen

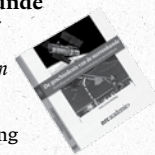
Spreker:
Herman Philipse

De geschiedenis van de sterrenkunde

Hoorcollege over de historische ontwikkeling van ons wereldbeeld

Spreker:
Govert Schilling

De waarde van het woord

Hoorcollege over de Nederlandse literatuur en cultuur in de 19e eeuw

Spreker:
Marita Mathijsen

Het romantische bewustzijn

Hoorcollege over de hedendaagse cultuurfilosofie van de romantiek

Spreker:
Maarten Doorman

Einstein

Hoorcollege over de grondlegger van de moderne natuurkunde

Spreker:
Erik Lagendijk

Kijk voor meer informatie op nrcacademie.nl

nrc academie >